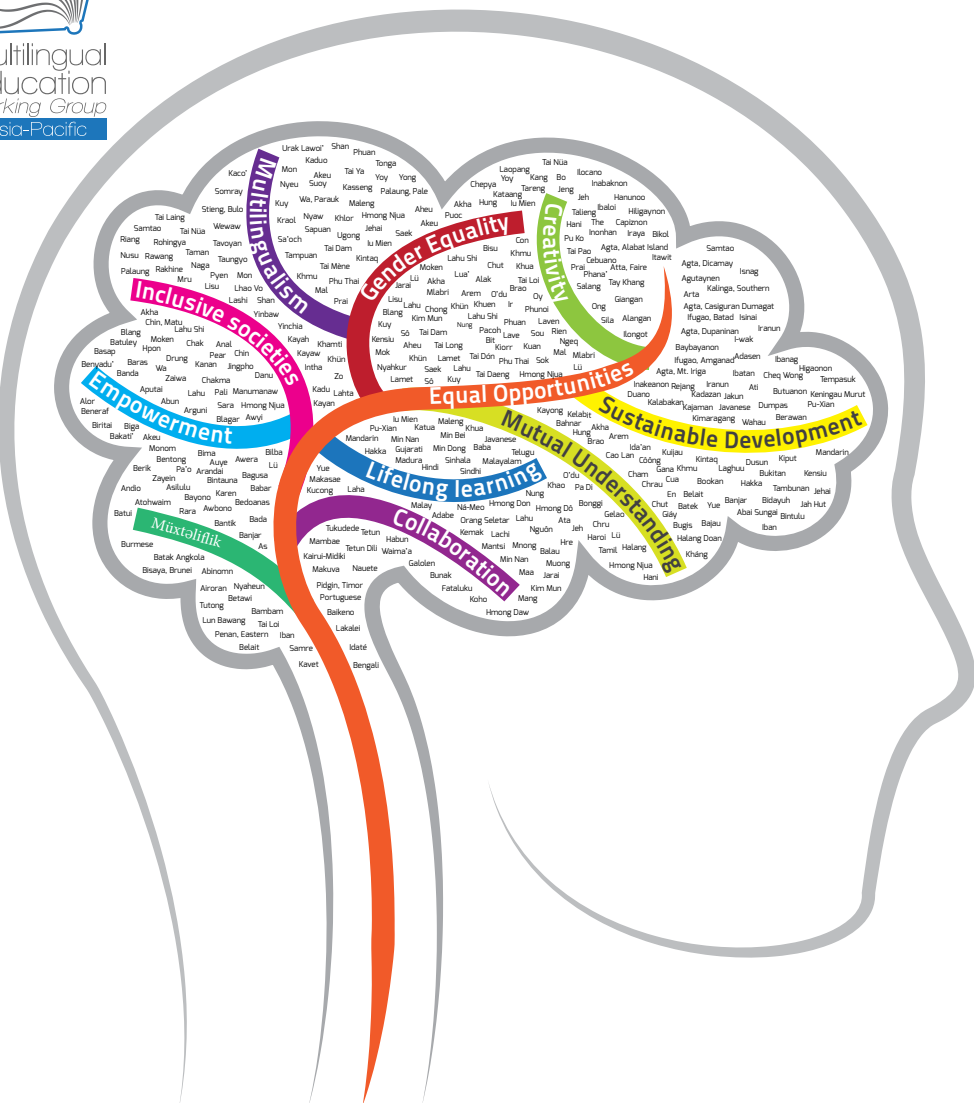

Multilingual
Education
Working Group
Asia-Pacific

MTB-MLE

Ana dili əsasında çoxdilli təhsil

On illik tədqiqat və tətbiqdən çıxarılmış nəticələr

**Azsayılı dil icmaları üçün təhsilin
təkmilləşdirilməsində dilin rolu nə
ola bilər?**

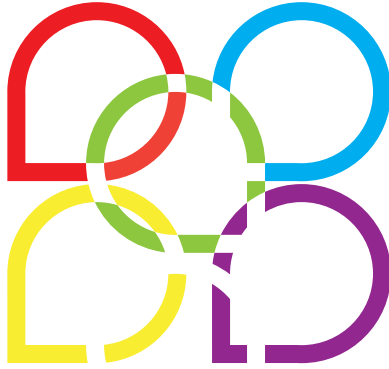
Dil hüquqları nədir?

**Digər inkişaf məqsədlərinin həyata
keçirilməsində ana dili əsasında
çoxdilli təhsilin əhəmiyyəti nədir?**

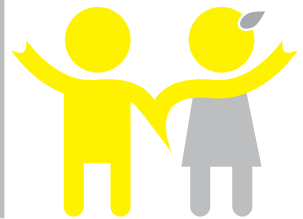
Bu mühüm suallar Dil və təhsil haqqında 4-cü beynəlxalq konfransında müzakirə olunmuşdur. 30 ölkədən gələn 300-dən artıq mütəxəssisin konfransda iştirak etməsi Asiya-Pasifik bölgəsinin inanılmaz müxtəlifliyini əks etdirmiş və ana dili əsasında çoxdilli təhsilin (ADƏ-ÇDT) önəmini açıqca nümayiş etdirmişdir. Bu mühüm konfransda təqdim olunmuş əsas nitqlərin xülasəsi bu kitabçada verilir.

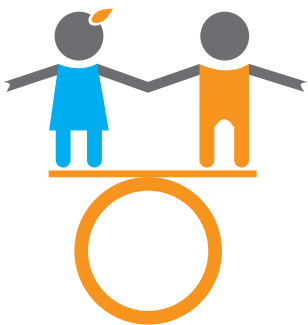
Dil və imkanlar

Tədqiqatçıların təxminlərinə əsasən, dünya uşaqlarının üçdə iki hissəsi birdən artıq dilin danışıldığı mühitdə böyüyür. Çoxdillilik bir problem deyil, resurs ola biləcək bir gerçəkdir. Bununla belə, təəssüf ki, bir çox uşaq məktəbdə oxumağa başlayanda ilk dilini atıb çətin anladığı bir dildə öyrənməyə məcbur olur və cəhdləri çox vaxt uğursuz olur.

Dil, ünsiyyətin açarıdır. Yeni imkanlara körpülər sala bilər, yaxud bərabərliyə maneələr törədə bilər. Dil birləşdirir və dil ayırır. Dil birlik yarada bilər – dil mübahisəni meydana gətirə bilər. Dil çox şeydir, amma heç də sadə bir şey deyildir.

AD -ÇDT: Balansa nail olmağa yardımçı

Bir çox inkişaf məqsədlərinə doğru davam edən irəliləyişdə bəzi qrupların geridə qaldığı getdikcə aydınlaşır. Bir çox hallarda kənarda qalan bu icmalar danışdıqları dillər səbəbi ilə – bəzən fiziki, amma daha çox sosial və siyasi cəhətdən – təcrid olunurlar. ADƏ-ÇDT bu problemlərin həlli üçün hamını keyfiyyətli təhsillə təmin etməyi və bu yolla bütün icmanın özünü inkişaf etdirməklə məşğul olmasına nail olmağı qarşısına məqsəd qoyur.¹

Ana dili əsasında çoxdilli təhsil

(ADƏ-ÇDT) nədir?

➔ **ADƏ-ÇDT** sadəcə olaraq dərsliyin və ya mətnin dilini, yaxud müəllimin sinifdə istifadə etdiyi dili dəyişdirməklə məhdud deyildir; buna sürətlə dəyişən dünyada tələb olunan tənqidi düşüncədə və daha geniş sosial bacarıqlarda mərkəzləşəcək şəkildə öyrənmənin yenidən təşkili daxildir. Buna həmçinin şagirdlərin öyrənmələrini onlar üçün mənalı olacaq şəkildə idarə etmələri üçün öyrənmə mühitindəki səlahiyyət dinamikasının nəzərdən keçirilməsi daxildir.

ADƏ-ÇDT ana dilin sinifdə tədris dili olaraq istifadə olunmasını tələb edir, ancaq bu, dövlət dilindən və xarici dillərdən istifadənin məhdudlaşdırılması mənasına gəlmir. Əksinə, ADƏ-ÇDT uşaqların bu dilləri yaxşı öyrənməyə lazımınca hazırlaşdırılmasını nəzərdə tutur. Ən yaxşı bildikləri dildən başlamaqla uşaqlar, zamanla digər dövlət və xarici dillərə effektiv şəkildə keçmələrinə imkan verəcək möhkəm bir təməl qoyurlar.

1. <http://www.unescobkk.org/resources/e-library/publications/article/why-language-matters-for-the-millennium-development-goals>

Faktlar

Dil və təhsil haqqında 4-cü beynəlxalq konfransının həm sayca, həm də dərinlik baxımından əvvəlki üç konfransa nisbətən artması ADƏ-ÇDT-i təsdiqləyən faktların getdikcə artdığını göstərir. İndi bütün dünyada bir çox müxtəlif vəziyyətlərdə uğurla keçirilən ADƏ-ÇDT proqramlarının təsirinə dair kontekstə uyğun müxtəlif misallar mövcuddur. Həmdə, nəyin təsirli, nəyin təsirsiz olduğunu daha yaxşı bilirik.

➔ ADƏ-ÇDT-in üç danılmaz prinsipi budur:

- Bütün dillərdə sərbəst danışma və oxuma-yazma üçün güclü və təsirli dəstək;
- Oxuma-yazma (geniş mənada) üçün təsirli mühit;
- Şagirdin səlahiyyətlərinin genişləndirilməsi – şagirdlərin tamamilə yeni səlahiyyət münasibətləri qurmağa təşviq edilməsi.

“Beləliklə, bildiklərimizi və yüksək vəzifəli şəxslərə təqdim etməli olduğumuz məlumatları nəzərə alaraq, belə qənaətə gəlmişəm ki, biz dönüş nöqtəsinə gəlib çatmışıq – toplanmış tədqiqatlar o qədər çoxdur ki, azsaylı olan və kənarda qalan qruplara mənsub şagirdlər üçün çoxdillə təhsilin tutarlılığını haqlı olaraq inkar etmək qeyri-mümkündür”.

(Prof. Cim Kamminz)

Təsir

“Kifayət qədər materialı öyrənməyən uşaqlar böyük ehtimalla narazı gənclər olacaq və formal iqtisadiyyata daxil olub davamlı olaraq yaxşı güzəran etmə imkanlarından məhrum olacaqlar. ADƏ-ÇDT bu uşaqların daha yaxşı oxumalarına və bacarıqlarını təkmilləşdirmələrinə kömək etmək üçün həlledici əhəmiyyət kəsb edir”.*(Prof. Kəttlin Hiyaq)*

Get-gedə qloballaşan, qarşılıqlı əlaqələri artan dünyamızda ADƏ-ÇDT-in xüsusilə həlledici rolu vardır. ADƏ-ÇDT-in, uşaqların daha çox hakim olan dilləri öyrənməsini təkmilləşdirməklə yanaşı uşaqların koqnitiv və emosional cəhətdən inkişafını yaxşılaşdırdığı təsbit edilmişdir. ADƏ-ÇDT uşaqlara öz unikal dil və mədəyyətlərini mənimsəməsinə, digər mədəyyətlərin cəhətlərini tənqidi olaraq qiymətləndirməsinə, müxtəlifliyə hörmətlə yanaşmağı, onu qiymətləndirməyi öyrənməsinə imkan verir.

➔ ADƏ-ÇDT-ə dair getdikcə artan faktlar onun əsas faydalarından bəzisini aşkara çıxarmışdır...

- Uşaqlar üçün faydaları: uşaqlar sinifdə daha aktiv məşğul olurlar, müəllimin suallarına cavab verirlər, yüksək səviyyədə iştirak edirlər.
- Valideynlər üçün: valideynlər öz uşaqlarının oxuması ilə məşğul olmağa, müəllimləri dəstəkləməyə və digər məktəb fəaliyyətlərində iştirak etməyə qadir olurlar.
- Kənarda qalmış icmalar üçün: bunlar daha geniş və hakim mədəyyətlərlə fəal əlaqədə olaraq öz linqvistik və mədəni kimliklərini qoruya bilirlər.
- Öyrənmə üçün: ümumi olaraq daha yaxşı təhsil nəticələri, məktəbdən çıxma hallarının azalması və həm ilk dilini, həm də digər rəsmi dil(lər)i bilmə səviyyəsinin yüksəkliyi.
- Sistem üçün: daha yaxşı öyrənmə, resurslardan daha effektiv istifadə üçün şərait yaradır, bunun nəticəsində orta/uzun müddətdə vaxta (müəllimlər və təşkilatçılar) və pula qənaət edilir.
- Güzəran üçün: həqiqi öyrənmə və daha yaxşı dil bacarıqları, iş imkanlarının artması və icmada daha çox əmin-amanlıq üçün şərait yaradır.

İş üsulları

“ADƏ-ÇDT icmamıza gələndən bəri 1-ci sinif şagirdlərinin çoxu dərslərdə çox fəal iştirak edirlər. İndi oxuduqları sözlərin hamısı bizim dilimizdə yazıldığı üçün bunları asanlıqla anlayırlar... Müəllimin onları çağırmasından qorxmurlar, çünki öz dilimizdə düzgün cavab verə biləcəklərinə əmindirlər”.

(Filippinli bir valideyn)

Getdikcə artan faktlar uğurlu ADƏ-ÇDT-in diqqət mərkəzində olan bir sıra əsas məqamlara işıq salmışdır:

Münasib tədris planı... Banqladəşin Çıtaqonq Dağlıq Ərazisində ibtidai məktəbə qəbul dərəcəsi 60%-dən azdır, sinifdən çıxma halları isə çoxdur. Buna səbəb ən mühüm amillərdən biri uşaqların tədris dilini (Banqla) anlamamaları və tədris planının mədəniyyətlərinə uyğun olmamasıdır. Bu məsələnin həlli üçün beş yerli dildə dərslər materiallarını təmin edərək ADƏ-ÇDT proqramı hazırlanmışdır. Digərləri ilə yanaşı bu proqramın da uğurlu tətbiqi nəticəsində Banqladəş hökuməti ADƏ-ÇDT-i milli təhsil siyasətinin bir hissəsi olaraq qəbul etmişdir.

İcmanın sahiblik hissi... Yazı sistemləri dil daşıyıcıları və digər maraqlı tərəflər üçün məqbul olmalıdır və dil icması ətrafında mərkəzləşən iştirakçı prosesi yüksək dəyərləndirmə, qəbul etmə, dəqiqlik və sahiblik hissi üçün həlledici əhəmiyyət

kəsb edir. Filippində Müsəlman Mindanao muxtar regionunda bir neçə hakim olmayan dil icmaları arasında iştirakçı orfoqrafiya inkişafı tətbiq edilmişdir. Bu da öz növbəsində icmalar daxilində ADƏ-ÇDT-də iştirak, məsləhətləşmə və həvəsləndirmə üçün şərait yaratmışdır.

Təşkilatlar arasında əməkdaşlıq... Malayziyanın Saravak ştatında təşkilatlar arasındakı əla əməkdaşlıq icmalara məxsus ADƏ-ÇDT məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin yaradılmasına dəstək olmuşdur. Buna baxmayaraq, bu müəssisələr dövlətə məxsus məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin rəqabəti ilə üzləşməyə davam edirlər. Bu onu göstərir ki, mümkün qədər, qeyri-hökumət təşkilatları elmi və dövlət xadimləri ilə əməkdaşlıq edərək proqramların müvafiq şəkildə institusionallaşmasını təmin etməlidirlər. Buna bənzər olaraq, dil və təhsil üzrə yüksək keyfiyyətli tədqiqatın öyrətmə metodlarına təsir etməyə davam edə bilməsi üçün QHT-lər həmçinin icma təşkilatları və yerli hökumət təşkilatları ilə əməkdaşlıq münasibətləri qurmalıdırlar.

Müəllimlər... Hindistanın Cənubi Orissa bölgəsində aparılmış tədqiqat göstərir ki, Saora icmasındakı ADƏ-ÇDT müəllimləri Saoralı uşaqlarla möhkəm bağlar qurmaq üçün mədəni biliklərindən istifadə etməyi bacarmışlar. Bu, ADƏ-ÇDT olmayan siniflərdə müşahidə olunan, müəllimlərin taxtadan asılı olduqları, mətnlərin əzbərlənməsi əsasında passiv öyrənmə üsullarından fərqli olaraq, uşaqların dərstdə fəal iştirakına şərait yaratmışdır. Bu yolla ADƏ-ÇDT-in nəinki sinifdəki nəticələri, habelə müəllimlərin və şagirdlərin əhval-ruhiyyələrini yüksəltməsi üçün böyük potensialı vardır.

Siyasətlər

“ADƏ-ÇDT investisiya üçün yaxşı seçimdir və zamanla ÇDT, hakim dilə əsaslanan effektiv təhsil sistemlərinə nisbətən sərfəli ola bilər. Hal-hazırda bir çox təhsil sistemləri xeyli effektivdir, lakin şagirdlərin əksəriyyətinin bəlkə də heç anlamadığı hakim dillərdə uğursuz təhsil modellərinə nə qədər vəsaitin xərcləndiyini göstərən çox az tədqiqat mövcuddur”.

(D-r Kimmo Kosonen)

Bütün bu müsbət faktların **ışığında** bizi nə saxlayır? Çox vaxt yanlış məlumat əsaslanan büdcə qərarları ilə sıx əlaqədar olan təhsil dili barədəki milli siyasət seçimləri ADƏ-ÇDT-ə başlıca maneə olaraq qalır. Bir çox təhsil işçiləri öz ölkələrindəki linqvistik müxtəliflikdən bixəbər olduqları üçün dövlət dilinə və xarici dillərə dəstək verirlər. Bu təhsil işçilərinin sinifdəki gerçəkliyi anlamalarına yardım edilməsi və ADƏ-ÇDT ilə bağlı olaraq yaxşı oxuma nəticələri və uzun müddətdə daha aşağı xərcləri haqqında məlumatlandırılması, yüksək vəzifəli şəxsləri belə proqramlara dəstək verməyə inandırmaq üçün ən önəmli işdir. Son illərdə Asiyanın bölgələrində təhsil işçiləri ilə aparılan bu iş və ÇDT siyasətlərinin tətbiq olunması yaxud qüvvətləndirilməsi böyük uğurlarla nəticələnmişdir. Filippindəki dəyişmələr bunun ən bariz nümunəsidir – uzun müddətli təbliğat və çoxdan davam edən təcrübə layihələr sayəsində erkən yaş dövrünün təhsili üçün ADƏ-ÇDT-i təmin edən qanun qüvvəyə minmişdir. Taylanda, Kambocada, Vyetnamda və Nepalda təcrübə layihələrinin uğurlu olması əsasında ADƏ-ÇDT ilə bağlı olan siyasətlər qüvvətləndirilmişdir. Pakistanda və Əfqanıstanda dövlət xadimləri etnik dillərin təhsil planına daxil edilməsinin vacibliyini dərk etdikcə imkanlar böyüməkdə davam edir.

ADƏ-ÇDT və hüquqlar

“Göründüyünə görə, get-gedə dərk və qəbul olunur ki, ağılabatan və əməli olması şərtilə, hakimiyyət orqanları ana dilində təhsili mümkün dərəcəyə qədər təmin etmək üçün hər cəhətdən səy göstərməlidir...”
(Prof. Fernand de Varennès)

Əvvəllərdən bəri hamı üçün təhsil insan hüquqlarından biri olaraq qəbul olunmuşdur. “İnsan hüquqları haqqında ümumi bəyannamə”nin 26-cı Maddəsi hər bir insanın pulsuz, uyğun və əlçatan təhsil almaq hüququ olduğunu təsdiq edir. Bir uşaq birinci dilində təhsillə təmin olunmadıqda bu, yüksək dərəcədə bu hüququn tətbiqini məhdudlaşdıran bir növ diskriminasiya olaraq qəbul olunur. ADƏ-ÇDT hamı üçün uyğun təhsilin açıq yolunu təmin edir.

Gələcək

Bu qədər irəliləyişə baxmayaraq, kənar qalmış bir çox icmalardakı ehtiyacların miqyasını təyin etmək üçün daha çox tədqiqat lazımdır. Vyetnamda həyata keçirilən layihə kimi sinif müəyyənləşdirmə layihələri hökumətlərin siniflərdə dil vəziyyətini daha yaxşı anlamaları və müvafiq tədbir görmələri üçün əsaslı məlumatlar təmin edə bilər.

Kənar qalmış icmaların üzleşdiyi mürəkkəb problemlərin münasib həll yollarının tapılması yalnız birgə işləməklə mümkündür. Yüksək vəzifəli şəxslərlə, habelə təşkilatlar və fənlər hüddurları arasında dialoq yollarını axtarmaq da gələcəkdəki irəliləyişlər üçün əsasdır. Biz ümid edirik ki, Dil və təhsil haqqında 4-cü beynəlxalq konfransı və bu kitabça bu prosesdə kiçik rolunu oynamışdır.

© UNICEF/NYHQ2008-0559/Naing

Bu məlumat 2013-cü ilin noyabr ayında Tailandın Banqkok şəhərində “Asiya və Pasifikdə hamı üçün çoxdill təhsil: siyasətlər, iş üsulları və proseslər” Dil və təhsil haqqında 4-cü beynəlxalq konfransındakı təqdimatlara və müzakirələrə əsaslanır.

Daha çox məlumat və orijinal təqdimatlar üçün bu səhifəni ziyarət edin:

www.lc.mahidol.ac.th/mleconf2013

Redaktor: Matt Uisbi

Tərtib komitəsi: Kimmo Kosonen, Kirk Person, Vilasa Pronqsatorn, Kətrin Yanq, Min Bista və Kyunqa Kristi Banq

Asiya-Pasifik çoxdill təhsil iş qrupu (ÇDT İQ) haqqında daha çox məlumat üçün bu səhifəni ziyarət edin:

www.asiapacificmle.net

